

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра педагогіки і методики викладання історії та
суспільних дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри *Т. Янченко*

Тамара ЯНЧЕНКО

«31» серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У
ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ -**

Спеціальність – 014 Середня освіта (Історія)

Освітня програма – Середня освіта (Історія)

2020–2021 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від 31 серпня 2020 року

Розробники: Янченко Тамара Василівна, доктор пед. наук, доцент, зав. кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Інноваційні педагогічні технології у закладах середньої освіти» полягає у формуванні у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти компетентностей, пов'язаних із розумінням сутності інноваційних педагогічних технологій і застосуванням їх у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Завдання навчальної дисципліни:

- засвоєння змісту педагогічних понять, концепцій і теорій, пов'язаних з інноваціями в педагогіці й освіті, та вміння оперувати ними;
- формування цілісного розуміння сутності та теоретичних і практичних аспектів застосування інноваційних технологій і сучасних методів навчання історії;
- актуалізація ціннісного ставлення до здобувачів освіти як суб'єктів навчання та організації освітнього процесу на засадах гуманізму, антропоцентризму та науковості.

Предметом вивчення є сучасні освітні технології та методичні можливості їх застосування в освітньому процесі, зокрема при викладанні історії та інших суспільних дисциплін (правознавство, українознавство) у закладах загальної середньої освіти

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів:

1. Теоретичні засади застосування інноваційних педагогічних технологій.
2. Практичне застосування інноваційних педагогічних технологій у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3	3
Кількість годин:	90	90
- лекції	10	4
- практичні / семінарські	20	6
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	60	80

Статус навчальної дисципліни _____ обов'язкова _____

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Інноваційні освітні технології»:

ЗК 03. Здатність активно вчитися впродовж життя й оволодівати інноваційними стратегіями навчання.

ЗК 04. Здатність виявляти ініціативу, підприємливість, генерувати нові ідеї, визначати та розв'язувати проблеми.

ЗК 05. Здатність ефективно працювати одноосібно, у складі команди і в мультидисциплінарному оточенні.

ФК 01. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ФК 03. Володіння основами цілепокладання, планування та організації освітнього процесу, моделювання змісту навчання історії відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

ФК 04. Здатність управляти освітніми проєктами, відповідати за прийняття рішень у невизначених умовах та спрямовувати розвиток здобувачів освіти на прогрес і досягнення.

ПРН 03. Володіння концептуальними науковими та практичними знаннями та здатністю до критичного осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної педагогічної діяльності та/або навчанні історії.

ПРН 04. Використання сучасних методик і технологій організації освітнього процесу, оцінки досягнень учнів на різних етапах вивчення історії для успішного й ефективного здійснення професійної педагогічної діяльності.

ПРН 05. Володіння навичками розв'язання освітніх, виховних, розвивальних та науково-методичних завдань, уміння застосовувати найбільш ефективні методичні підходи і сучасні технології навчання історії, виховання і розвитку учнів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей і потреб.

ПРН 10. Володіння навичками проєктування і реалізації навчальних/розвивальних проєктів, основами управління ресурсами, навичками планування, контролю, звітності в закладах освіти.

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань на практичному занятті

до 3 балів

Активність (доповнення, запитання)

1 бал

б) самостійна робота

до 4 балів

в) модульна контрольна робота (тестове завдання)

до 5 балів

г) творча робота

до 8 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 3 бали – здобувач освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки; може узагальнювати та застосовувати набуті знання; відповідь може містити незначні неточності; 2 бали – студент може відтворити основні положення

програмового матеріалу, його відповідь неповна; 1 бал – студент доповнює відповіді своїх товаришів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Структура та тематичний план навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади застосування інноваційних освітніх технологій

Тема 1. Сутність і зміст інноваційних педагогічних технологій

Технологічний підхід до процесу навчання. Сутність понять «педагогічна технологія», «освітня технологія», «технологія навчання», «інновація», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність», «інноваційна технологія», «інновації в навчанні». Традиційна та інноваційна педагогічні системи. Поняття і види інноваційних педагогічних технологій а їх значення в умовах технологізації освітнього процесу. Характерні риси педагогічних інновацій. Основні педагогічні вимоги до освітніх технологій. Характеристика активних форм навчання як традиційного виду інноваційних педагогічних технологій. Характеристика інтерактивних форм навчання як сучасного виду інноваційних технологій. Способи розробки та впровадження інноваційних технологій у освітній процес. Умови ефективності інноваційних педагогічних процесів. Інноваційні технології розвитку та виховання учнів.

Тема 2. Інноваційна діяльність учителя історії

Учитель як суб'єкт інноваційного освітнього процесу. Особливості інноваційної педагогічної діяльності. Сутність інноваційної педагогічної діяльності. Антиінноваційні бар'єри у професійній діяльності педагога та способи їх подолання. Управління інноваційною педагогічною діяльністю. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. Структура готовності до інноваційної

педагогічної діяльності. Розвиток інноваційної поведінки учителя. Специфіка інноваційної діяльності учителя історії, її компоненти.

Тема 3. Наукові підходи та досвід запровадження інновацій у освітній процес закладів загальної середньої освіти

Наукові підходи до класифікації інноваційних методів навчання. Інноваційні методи навчання: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності; бінарні методи. Інноваційні методи навчання історії. Інноваційний аспект зарубіжного освітнього простору. Зарубіжний досвід освітніх інновацій та шляхи його імплементації в українську освіту.

Змістовий модуль 2. Практичне застосування інноваційних технологій навчання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Тема 4. Технології активізації пізнавальної діяльності учнів

Поняття про методи навчання, що активізують пізнавальну діяльність учнів, їх різновиди та характеристика. Засоби навчання, що активізують пізнавальну діяльність учнів. Суб'єкт-суб'єктні стосунки між учителем і учнями як основа інноваційних методів навчання. Активізація пізнавальної діяльності учнів під час проведення уроків. Види нетрадиційних уроків (проблемний, бінарний, діалогічний, урок-екскурсія тощо): організація, характеристика, аналіз і самоаналіз. Особливості нетрадиційних уроків історії та інших суспільних дисциплін.

Тема 5. Технології розвивального навчання

Теоретичні та методичні засади розвивального навчання. Генеза теорії та практики розвивального навчання в історії освіти. Види розвивальних технологій. Застосування технологій розвивального навчання у базовій школі. Особливості розвивального навчання на уроках історії та інших суспільних дисциплін.

Тема 6. Інтерактивні та ігрові педагогічні технології

Психолого-педагогічна сутність інтерактивних методів навчання. Групова робота школярів, її особливості залежно від віку учнів, навчальної дисципліни тощо. Інтерактивні методи навчання у закладах загальної середньої освіти (рольові та ділові ігри, групові тренінги, мозкова атака, метод вільних асоціацій, метод кейсів). Технології розвитку критичного мислення. Методика проведення дидактичних ігор у контексті педагогічних інновацій. Навчальні (освітні) дискусії, дебати, круглі столи, учнівські конференції, брифінги. Технології вивчення й закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з сучасними технічними засобами навчання, презентація результатів власного дослідження, «Учень у ролі учителя», «Кожний навчає кожного», «Мозаїка», «Ажурна пилка», використання питань «Сократичний діалог» тощо).

Обговорення складних і дискусійних питань і проблем («Займи позицію», шкала думок, «Один-удвох-усі разом», «Зміни позицію», «Карусель», «Дискусія в стилі телевізійного шоу», дебати, симпозіум тощо).

Сучасні методи перевірки та оцінки знань учнів у школі. Мотиваційний та психологічний аспекти перевірки та оцінки знань учнів. Школа без оцінок: історія та перспективи, переваги та недоліки.

Інтерактивні та ігрові виховні та адаптаційні технології, їх застосування у

практичній педагогічній діяльності.

Тема 7. Метод проєктів і дослідницький метод як різновиди інноваційних педагогічних технологій

Зміст, особливості та завдання технології проєктного навчання. Типи навчальних проєктів. Головні умови організації роботи над проєктом. Організація аудиторної, самостійної та науково-дослідної роботи учнів і студентів за допомогою методу проєктів. Використання методу проєктів на уроках історії. Дослідницький метод і його різновиди. Дослідницькі завдання на уроках історії, їх особливості та педагогічне значення. Особливості застосування дослідницького методу на уроках історії у базовій школі.

Тема 8. Технології позааудиторного навчання учнів

Дистанційна освіта. Історико-педагогічні аспекти розвитку дистанційної освіти. Дистанційне навчання. Технології дистанційного навчання. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології як основа дистанційного навчання.

Педагогічні концепції розширення освітнього простору. Технології розширення освітнього простору. Позааудиторне навчання. Освітня екскурсія як провідна форма позааудиторного навчання. Музейна педагогіка. Освітній туризм. Технології поза аудиторної роботи у процесі вивчення історії у закладах загальної середньої освіти.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	включно з					усього	включно з				
		л	пр	лаб	інд	срс		л	пр	лаб	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади застосування інноваційних освітніх технологій												
Тема 1. Сутність і зміст інноваційних педагогічних технологій	12	4				8	12	2				10
Тема 2. Інноваційна діяльність учителя історії	6		2			4	6					6
Тема 3. Наукові підходи та досвід запровадження інновацій в освітній процес закладів загальної середньої освіти	12	4				8	12					12
Разом за змістовим модулем 1	30	8	2			20	30	2				28

Змістовий модуль 2. Практичне застосування інноваційних технологій навчання в освітньому процесі												
Тема 4. Технології активізації пізнавальної діяльності учнів	12		4			8	12		2			10
Тема 5. Технології розвивального навчання	6		2			4	6					6
Тема 6. Інтерактивні та ігрові педагогічні технології	12		4			8	12		2			10
Тема 7. Метод проектів і дослідницький метод як різновиди інноваційних педагогічних технологій	12		4			8	12		2			10
Тема 8. Технології позааудиторного навчання учнів	18	2	4			12	18	2				16
Разом за змістовим модулем 2	60	2	18			40	60	2	6			52
Усього годин	90	10	20			60	90	4	6			80

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Інноваційна діяльність учителя історії	2
2	Технології активізації пізнавальної діяльності учнів	4
3	Технології розвивального навчання	2
4	Інтерактивні та ігрові педагогічні технології	4
5	Метод проектів і дослідницький метод як різновиди інноваційних педагогічних технологій	4
6	Технології позааудиторного навчання учнів	4
Усього годин практичних занять		20

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Сутність і зміст інноваційних педагогічних технологій: Сутність понять «освітня технологія», «технологія навчання», «інновація», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність», «інноваційна технологія», «інновації в навчанні».	8

	Традиційна та інноваційна системи навчання.	
2	<p>Інноваційна діяльність учителя історії: Підготовка до практичного заняття 1.</p> <p>Антиінноваційні бар'єри у професійній діяльності педагога та способи їх подолання. Управління інноваційною педагогічною діяльністю. Готовність учителя до інноваційної професійної педагогічної діяльності.</p>	4
3	<p>Наукові підходи та досвід запровадження інновацій у освітній процес закладів загальної середньої освіти: Зарубіжний досвід освітніх інновацій та шляхи його імплементації в українську освіту.</p>	8
4	<p>Технології активізації пізнавальної діяльності учнів: Підготовка до практичних занять 2 – 3.</p> <p>Поняття про методи навчання, що активізують пізнавальну діяльність учнів, їх різновиди та характеристика. Засоби навчання, що активізують пізнавальну діяльність учнів. Суб'єкт-суб'єктні стосунки між учителем та учнями як основа інноваційних методів навчання.</p>	8
5	<p>Технології розвивального навчання: Підготовка до практичного заняття 4.</p> <p>Застосування технологій розвивального навчання у школі.</p>	4
6	<p>Інтерактивні та ігрові педагогічні технології: Підготовка до практичних занять 5 – 6.</p> <p>Сучасні форми та методи навчання на уроці історії: вивчення й закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочними приладами, відео- й аудіоматеріалами, «Студент у ролі викладача», «Кожний навчає кожного», «Мозаїка», «Ажурна пилка», використання питань «Сократичний діалог» тощо); обговорення складних і дискусійних питань і проблем («Займи позицію», шкала думок, «Один-удвох-усі разом», «Зміни позицію», «Карусель», «Дискусія в стилі телевізійного шоу», дебати, симпозіум тощо). Сучасні методи перевірки та оцінки знань у школі.</p>	8
7	<p>Метод проектів і дослідницький метод як різновиди інноваційних педагогічних технологій: Підготовка до практичних занять 7 – 8.</p> <p>Організація аудиторної, самостійної та науково-дослідної роботи учнів за допомогою методу проектів.</p>	8

	Дослідницькі завдання на уроках історії, їх дидактичний і розвивальний потенціал.	
8	Технології позааудиторного навчання учнів і студентів: Підготовка до практичних занять 9 – 10. Особливості розробки дистанційних навчальних курсів. Розробка завдань для самостійної роботи учнів з історії України та всесвітньої історії.	12
Усього годин на самостійну роботу		60

Методи навчання

1. Інтерактивні методи навчання (диспут, навчальні ігри; моделювання освітніх ситуацій);
2. Словесні методи навчання (лекція, бесіда);
3. Практичні методи навчання (виконання творчих завдань, підготовка доповідей, презентацій);
4. Проблемний виклад матеріалу;
5. Дослідницький метод навчання.

Методи контролю

1. Усне опитування, участь у груповій роботі;
2. Творчі роботи, презентації;
3. Контрольна робота;
4. Екзамен.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

- студентські проекти, презентації та виступи на практичних заняттях;
- усна відповідь;
- письмова робота.

Розподіл балів

Розподіл балів за темами

ЗМ № 1				ЗМ № 2						Екзамен	Разом
T1	T2	T3	к/р	T4	T5	T6	T7	T8	тв/р	25	100
4	7	4	5	10	7	10	10	10	8		

Розподіл балів за формами контролю

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Виконання самостійної роботи	8	4	32
Усна відповідь на практичному занятті	10	3	30
Контрольна робота	1	5	5
Творча робота	1	5	8
Екзамен	1	25	25
Усього:			100

Методичне забезпечення

1. Навчальна програма
- 2.Робоча програма навчальної дисципліни
3. Методичні матеріали до практичних занять
4. Теми і завдання для самостійного опрацювання.
5. Матеріали до лекційних занять.
6. Питання до екзамену.
7. Екзаменаційні білети.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

1. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій: навч. посібник / За заг. ред. Н.І. Яковець. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
2. Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. 384 с.
3. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 324 с.
4. Баханов К.О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі. Дидактичний словник-довідник. Запоріжжя: Просвіта, 2002. 107 с.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ: Академвидав 2015. 304 с.
6. Інноваційні педагогічні технології: посібник / за ред. О. І. Огієнко. Київ: Інститут педагогічної освіти та освіти дорослик НАПН України, 2016. 314 с.
7. Кузьмінський А. І., Омеляненко С. В. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.

8. Литвинов А. С. Педагогічний провайдинг інновацій в освіті: навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2018. 265 с.
9. Литвинюк Г. І., Когут О. І., Кульматицька О. Р. Проектна діяльність в освітньому середовищі : метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 126 с.
10. Освітні технології: навчально-методичний посібник / за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.
11. Педагогічні технології: теорія та практика / за ред. М.В.Гриньової. Полтава: АСМІ, 2006. 230 с.
12. Педагогічні технології: наука – практиці : навч.-метод. підруч. /за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ВІПОЛ, 2002. Вип. 1. 281 с.
13. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2006. 192 с.
14. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: АПН України, 2007. 142 с.
15. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. 364 с.
16. Химинець В.В. Інновації в сучасній школі. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2004. 168 с.
17. Чепіль М. М., Дудник Н.З. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с

Допоміжна література:

1. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х.Ш.; наук. ред. Арістова А.В.; упорядн. словника Волобуєва С.В. Київ : НТУ, 2017. 172 с.
2. Маринівська О.Я. Педагогічна інноватика і менеджмент інновацій: навч.-метод.посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 504 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Академія, 2002. 528 с.
4. Сучасні технології в освіті. Реком. бібліогр. покажчик. Упор. І.П. Моїсєєва, Л.О. Пономаренко Київ: ДНПБ ім. В. Сухомлинського, 2006. 196 с.
5. Шестобуз О. С. Сучасні інформаційні технології : навч.-метод. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2015. 212 с.
6. Янченко Т.В. До витоків становлення дистанційної освіти. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: здобутки і стратегії*: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / ред. кол.: Топузов О.М., Сисоєва С. О., Дічек Н.П. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2020. С. 61–64.
7. Янченко Т. Розширення освітнього простору як технологія навчання у підготовці майбутніх педагогів. *Pedagogical and psychological education as a component of the education system in Ukraine and the EU countries*. Wloclawek: Cuiavian University, 2020. P. 269–271.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інноваційні педагогічні технології: посібник / за ред. О. І. Огієнко. Київ: Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, 2016. 314 с. URL: <http://ipood.com.ua/e-library/formuvannya-gotovnosti-maybutnogo-vchitelya-do-innovaciyno-diyalnosti/nnovaciyni-pedagogichni-tehnologi-537/>

2. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Академія, 2002. 528 с. URL: http://odnorobivka.edu.kh.ua/Files/downloads/Fitsula_M_M_-_Pedagogika_Alma-mater_-_2002.pdf
3. Максимюк С.П. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор, 2009. 670 с. URL: https://4vprpo.org.ua/download/metod_prob1/pedagogika.pdf
4. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2007. 616 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/volkova.pdf>
5. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І.А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2004. 422 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/196155.pdf.
6. Морева Н.А. Тренинг педагогического общения: уч. пособие для вузов. Москва: Просвещение, 2001. 304 с. URL: <http://booksshare.net/index.php?id1=4&category=pedagog&author=morevana&book=2003>
7. Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / упоряд.: Філімонова Т. В., Тарнавська С. В., Орищенко І. О. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Київ, 2015. 377 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/biblioteka/suchasni_tehnolog_navch.pdf
8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Київ : Академвидав. 2004. 334 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r726.pdf>
9. Стрельников В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі: навчальний посібник. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с. URL: <http://library.kr.ua/elib/strelnikov/posibnyk-Strelnikov.pdf>
10. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: АПН України, 2007. 142 с. URL: http://repository.ldufk.edu.ua:8080/bitstream/34606048/24841/1/Енциклопедія%20інткр%20активного%20навчання_2007.pdf
11. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб./ І.В. Артьомов, І.П. Студеняк, Й.Й. Головач. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 360 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/9701>
12. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х.Ш.; наук. ред. Арістова А.В.; упорядн. словника Волобуєва С.В. Київ : НТУ, 2017. 172 с. URL: <https://ukreligieznavstvo.wordpress.com/2019/01/18/itn/>